

TO JEST FRAGMENT KSIĄŻKI
WYDANEJ NAKŁADEM

AGENCJI WYDAWNICZEJ

Z CAŁĄ NASZĄ OFERTĄ WYDAWNICZĄ MOŻNA
ZAPOZNAĆ SIĘ NA STRONIE:

agencjawydawniczapdn.pl

..... OPOWIADAMY O HISTORII MIEJSC, RZECZY I LUDZI

..... DOKUMENTUJEMY, BY OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA

..... NASZE KSIĄŻKI DAJĄ WIEDZĘ I REFLEKSJĘ

agencjaPDN
wydawnicza

Robert Romuald Kufel

Cmentarze wyznaniowe
do 1945 roku w granicach
województwa lubuskiego

Tom XVI
Powiat żagański
Gmina Niegosławice

Agencja Wydawnicza „PDN”
Zielona Góra 2022

Recenzent
ks. prof. dr hab. Bernard Kołodziej TChr (WT UAM)

Tłumaczenie
Katarzyna Trychoń-Cieślak

Projekt okładki
SUNODIA Aleksandra Adamczyk
sunodia.dtp@gmail.com

Fotografie i tekst
ks. Robert R. Kufel

Skład
Krzysztof Garbacz

© Copyright by Robert Romuald Kufel 2022

Wydanie I

ISBN 978-83-960329-4-2

Wydawca
Agencja Wydawnicza „PDN”
Zielona Góra
kontakt@agencjawydawniczapdn.pl
www.agencjawydawniczapdn.pl

Druk i oprawa
TOTEM.COM.PL
Inowrocław

Zdjęcia na okładce
Płyta epitafijna na elewacji kościoła w Gościeszowicach (przód)
Figurka Matki Boskiej na cmentarzu w Nowej Jabłonie (tył)

Podczas przygotowywania publikacji skorzystano z kart cmentarzy przechowywanych w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Zielonej Górze. Autorzy: R. Awzan, B. Bieliniś-Kopec, M. Drozdek, E. Garbacz, S. Kałagate, E. Lukas, K. Mielcarek, B. Skoneczna i A. Skowron

Wstęp

Dotknij kamień, a odpowie [...]

Szczególnie cmentarze historyczne dość uroczco i sentymentalnie nazywa się „ogrodami pamięci”, „przedsionkami raju”, „miastami umarłych” lub najzwyczajniej nekropoliami, miejscami pochówku. Po zakończeniu drugiej wojny światowej zdecydowana większość cmentarzy ewangelickich na Ziemiach Odzyskanych przestała być użytkowana. Z czasem zostały zapomniane i zniszczone, po czym zniknęły z wojennego krajobrazu Polski. Niektórym przywrócono życie, adaptując ich teren do potrzeb wyznania rzymskokatolickiego. Na środkowym Nadodrzu pozostało wiele dawnych cmentarzy oraz pojedynczych mogił „poukrywanych” w lasach, niszczących bądź takich, po których nie ma już śladu, choć bez nagrobków i ogrodzeń nadal stanowią „ziemię świętą”.

Wybór miejsc pochówków nie był przypadkowy. Ewangelicy zakładali cmentarze w pięknie położonych miejscach, np. na wzniesieniach z widokiem na jezioro bądź na osadę, w której mieszkali ich zmarli. Miało to piękną symbolikę – położenie grobu przybliżało zmarłego do świata jego bliskich, którzy wyczekiwali czasu, kiedy znowu będą razem. Nie przypadkiem na nagrobkach umieszczano wzruszający napis „Auf Wiedersehen” (Do zobaczenia) bądź „Ruhe Sanft in Frieden auf ewig sind wir nicht geschieden” (Spoczywaj w pokoju, nie jesteśmy w nieskończoność rozdzieleni). Jednocześnie oddalenie cmentarza od wsi zapewniało rozdział sfery sacrum i profanum, czyli rozdział tego co święte, od tego co przyziemne. Na cmentarzach wiejskich świat żywych od świata zmarłych oddzielały cierniowe krzewy bądź rowy lub wały ziemne.

Tom XVI *Cmentarzy wyznaniowych do 1945 roku w granicach województwa lubuskiego* został poświęcony cmentarzom, które do zakończenia drugiej wojny światowej, funkcjonowały w obrębie obecnego powiatu żagańskiego na terenie gminy Niegosławice.

Jak w poprzednich tomach, tak i w tej publikacji uwzględniono tylko te miejsca pochówków, po których do dziś pozostały choćby fragmenty np.: krzyże, mogiły, nagrobki, grobowce, pomniki, ogrodzenia. Pominięto cmentarze całkowicie zniszczone, po których poza drzewostanem i krzewami, nie zachowały się żadne ślady materialne. Nie uwzględniono także cmentarzy, które po 1945 roku przekształcono np. na parki, boiska sportowe, place zabaw, czy szkółki leśne.

W omawianym tomie wyszczególniono 20 cmentarzy, w większości wiejskich, które po drugiej wojnie światowej zamknięto, zniszczono i zdewastowano. Siedem

z nich znajdowało się na terenie przykościelnym w następujących miejscowościach: Bukowica (Bockwitz), Gościeszowice (Giessmannsdorf), Mycielin (Metschlau), Niegosławice (Waltersdorf), Przeclaw (Ottendorf) – dwa kościoły i Zimna Brzeźnica (Kaltenbriesnitz). Tylko sześć cmentarzy w miejscowościach: Bukowica (Bockwitz), Międzylesie (Walddorf), Mycielin (Metschlau), Niegosławice (Waltersdorf), Nowa Jabłona (Neugabel) i Zimna Brzeźnica (Kaltenbriesnitz) obecnie służy mieszkańcom tych wsi. Na uwagę zasługuje malowniczo położony na wzgórzu cmentarz rodziny von Klitzing w miejscowości Sucha Dolna (Nieder Zauche).

Od zakończenia drugiej wojny światowej upłynęło 77 lat. Dziś tylko nieliczne fragmenty potłuczonych nagrobków przypominają o istnieniu poniemieckich cmentarzy. Wyjątkowo niektóre z nich zostały ogrodzone i oznakowane. Miejscowe władze kościelne i świeckie powinny dołożyć wszelkich starań, aby zatrzymać dalszą dewastację dawnych cmentarzy, kaplic i mauzoleów oraz zabezpieczyć i zachować je dla przyszłych pokoleń.

Pragnieniem piszącego te słowa jest, aby dawne cmentarze na Ziemiach Odzyskanych, a szczególnie na Środkowym Nadodrzu stały się „oswojoną przestrzenią”, gdzie żyjący, pozbywając się żalu i uprzedzeń, będą dbać i troszczyć się o te „ogrody pamięci”.

Bukowica (*Bockwitz*)

Cmentarz wiejski

Cmentarz ewangelicki z początku XX wieku, położony poza miejscowością przy drodze do Nowego Miasteczka. Rozplanowany na rzucie prostokąta, z aleją na osi, o powierzchni około 0,35 ha. Po zakończeniu drugiej wojny światowej przeznaczony na pochówki ludności katolickiej. Zachowały się fragmenty dawnych nagrobków, adaptowane do powojennych pochówków. Teren został ponownie ogrodzony.

Ländlicher Friedhof

Evangelerischer Friedhof aus dem frühen 20. Jh., außerhalb des Dorfes an der nach Nowe Miasteczko (Neustädtel) führenden Landstraße gelegen. Auf rechteckigem Grundriss angelegt, mit einer Allee auf der Achse, etwa 0,35 ha groß. Nach dem Ende des Zweiten Weltkrieges für die Begräbnisse der katholischen Bevölkerung bestimmt. Erhalten blieben Fragmente der alten, für die Nachkriegsbestattungen angepassten Grabsteine. Das Gelände wurde wieder umzäunt.

Niegosławice (*Waltersdorf*)

Cmentarz wiejski

Cmentarz ewangelicki z II połowy XIX wieku, położony poza miejscowością przy drodze do Przemkowa. Założony na planie prostokąta, z aleją na osi, o powierzchni około 0,20 ha. Po 1945 roku całkowicie rozplantowany i przeznaczony na pochówki ludności katolickiej. Teren ponownie ogrodzono. Nie zachowały się dawne nagrobki.

Ländlicher Friedhof

Evangelerischer Friedhof aus der 2. Hälfte des 19. Jh., außerhalb des Dorfes an der nach Przemków (Primkenau) führenden Landstraße gelegen. Auf einem rechteckigen Grundriss angelegt, mit einer Allee auf der Achse, etwa 0,20 ha groß. Nach 1945 vollständig eingeebnet und für Begräbnisse der katholischen Bevölkerung bestimmt. Das Gelände wurde wieder eingezäunt. Keiner von alten Grabsteinen blieb erhalten.

Przeclaw (*Ottendorf*)

Cmentarz przykościelny I

Kościół filialny pw. Jakuba zbudowano na przełomie XIII i XIV stulecia, następnie kilkakrotnie przebudowywano i remontowano – w XV, XVI i XIX wieku. W czasie reformacji był w rękach protestantów. W 1668 roku powrócił do katolików. Świątynia stanowi jednonawową budowlę z wyodrębnionym prezbiterium, późnośredniowieczną kamienną wieżą z przyporami i zakrystią z około 1614 roku. Nawę i prezbiterium nakrywają dachy dwuspadowe. Otwory drzwiowe i okienne mają kształt ostrołukowy lub półkolisty. Wejście z portalem ostrołukowym znajduje się w przyziemiu wieży od południa nawy. We wnętrzu zachował się drewniany ołtarz w kształcie tryptyku z początku XVII wieku, polichromowana ambona z końca tego stulecia i kamienna chrzcielnica renesansowa z 1596 roku. Na zewnątrz znajdują się płyty nagrobne z XVII i XVIII wieku. Kamienny mur wokół kościoła wytycza granice rozplantowanego dawnego cmentarza.

Kirchhof I

Die St. Jakob-Filialkirche wurde an der Wende des 13. zum 14. Jahrhundert gebaut und später im 15., 16. und 19. Jh. mehrmals umgebaut und renoviert. Während der Reformation war sie in den Händen der Protestanten. 1668 kam sie an die Katholiken zurück. Die Kirche ist ein einschiffiger Bau mit abgeordnetem Presbyterium, einem spätmittelalterlichen Steinturm mit Strebepfeilern und Sakristei von etwa 1614. Das Kirchenschiff und das Presbyterium sind mit Satteldächern bedeckt. Die Tür- und Fensteröffnungen sind spitz- oder halbkreisförmig. Der Eingang mit Spitzbogenportal befindet sich im Untergeschoss des Turms von der Südseite des Kirchenschiffs. Im Inneren der Kirche sind der Holzaltar in Form eines Triptychons aus dem frühen 17. Jahrhundert, polychromierte Kanzel aus dem Ende desselben Jahrhunderts und das steinerne Renaissance-Taufbecken aus dem Jahre 1596. Draußen bei der Kirche befinden sich die Grabplatten aus dem 17. und 18. Jahrhundert. Die Grenzen des ehemaligen, heutzutage planierten Kirchhofs markiert die um die Kirche verlaufende Steinmauer.

Rudziny (*Reuthau*)

Cmentarz wiejski

Ewangelicki cmentarz z połowy XIX wieku, położony w południowej części miejscowości, poza zabudowaniami na skraju lasu, przy drodze Niegosławice-Przemków. Rozplanowany na rzucie prostokąta o powierzchni około 0,35 ha. Po wysiedleniu Niemców w 1945 roku cmentarz uległ zapomnieniu i całkowitemu zniszczeniu. Zachowało się kilka fragmentów dawnych nagrobków.

Ländlicher Friedhof

Evang. Friedhof von Mitte des 19. Jh., im südlichen Teil des Dorfes außerhalb der Dorfgebäude am Waldrand, an der nach Niegosławice-Przemków (Waltersdorf-Primkenau) führenden Landstraße gelegen. Auf rechteckigem Grundriss angelegt, etwa 0,35 ha groß. Nach der Vertreibung der Deutschen im Jahre 1945 vergessen und vollständig zerstört. Nur einige Fragmente der alten Gräber sind erhalten.

Stara Jabłona (*Altgabel*)

Cmentarz wiejski

Cmentarz ewangelicki z II połowy XIX wieku, znajdujący się poza miejscowością przy drodze prowadzącej do lasu. Założony na planie zbliżonym do trapezu o powierzchni około 0,35 ha, z centralnie usytuowaną aleją lipową. Po wojnie chowano na nim pierwszych polskich osadników. W latach sześćdziesiątych XX wieku cmentarz zamknięto. Do dziś zachowały się ewangelickie nagrobki porośnięte gęstym bluszczem oraz miejsce pamięci.

Ländlicher Friedhof

Evangelerischer Friedhof aus der 2. Hälfte des 19. Jh., außerhalb des Dorfes an dem zum Wald führenden Weg gelegen. Auf einem trapezförmigen Grundriss angelegt, etwa 0,35 ha groß, mit einer zentral verlaufenden Lindenallee. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurden hier die ersten polnischen Siedler bestattet. Seit den sechziger Jahren des 20. Jh. ist der Friedhof geschlossen. Bis jetzt sind mit dichtem Efeu bewachsene, evangelische Grabsteine und eine Gedenkstätte erhalten.

Sucha Dolna (*Nieder Zauche*)

Cmentarz rodowy

Ewangelicki cmentarz rodziny von Klitzing powstał w XIX wieku. Usytuowany został na skraju lasu w południowo-zachodniej części miejscowości w otoczeniu lasu i łąki. Zaprojektowano go na planie prostokąta ze ściętymi narożnikami. Drożę dojazdową obsadzono białymi kasztanowcami i lipami. Pierwszą zmarłą złożoną na nim była żona Henninga Olga von Klitzing z domu von Eckartsberg (†1889). Następnie kolejno spoczęli: syn Olgi i Henninga – Betke Wilhelm (†1914), siostra Henninga – Laura Wilhelmina Emma (†1925) i jako ostatni spoczął Henning von Klitzing (†1927). Po drugiej wojnie światowej cmentarz został opuszczony, zaniedbany i zniszczony.

Evangelischer Ahnenfriedhof

Der evangelische Familienfriedhof von Klitzing entstand im 19. Jahrhundert. Am Waldrand im südwestlichen Teil des Dorfes angelegt, umgeben von Wald und Wiese. Er war auf einem rechteckigen Grundriss mit abgeschnittenen Ecken entworfen. Die Zufahrtsstraße war mit weißen Kastanienbäumen und Linden bepflanzt. Die erste Verstorbene, die hier bestattet wurde, war Hennings Ehefrau Olga von Klitzing, geb. Eckartsberg (†1889). Hier wurden auch beigesetzt: Olgas und Hennings Sohn Betke Wilhelm (†1914), Hennings Schwester Laura Wilhelmine Emma (†1925) und Henning von Klitzing (†1927), der hier als der Letzte begraben worden war. Der nach dem Zweiten Weltkrieg verlassene und vernachlässigte Friedhof wurde im Laufe der Zeit zerstört.

Zimna Brzeźnica (*Kaltenbriesnitz*)

Cmentarz przykościelny (przy wieży)

Samotnie stojąca wieża z 1835 roku stanowi pozostałość po kościele wybudowanym w XIV wieku. Przez kilka stuleci świątynią opiekowali się członkowie rodu von Knobelsdorff. W XVII wieku dobudowano kaplicę pw. św. Krzyża. W czasie działań wojennych kościół został uszkodzony, popadł w ruinę i z czasem przestał istnieć. Wokół niego znajduje się cmentarz, po którym pozostały fragmenty zniszczonych tablic i nagrobków.

Kirchhof (neben dem Turm)

Der einsam stehende Turm von 1835 ist der Rest einer im 14. Jh. erbauten Kirche. Mehrere Jahrhunderte betreuten die Kirche die Mitglieder des Geschlechts von Knobelsdorff. Im 17. Jahrhundert wurde eine dem Heiligen Kreuz geweihte Kapelle hinzugebaut. Während des Krieges wurde die Kirche beschädigt, verfiel und mit der Zeit existierte sie nicht mehr. Um sie herum befand sich ein Kirchhof, von dem Fragmente geschädigter Gedenktafeln und Grabsteine erhalten blieben.

Zimna Brzeźnica (*Kaltenbriesnitz*)

Cmentarz wiejski

Cmentarz z przełomu XIX i XX wieku, położony we wschodniej części miejscowości poza zabudowaniami. Rozplanowany na rzucie prostokąta o powierzchni ok. 0,50 ha z wejściem na dłuższym boku i zaznaczoną aleją główną biegnącą od wejścia do kaplicy. Po zakończeniu drugiej wojny światowej został przeznaczony na pochówki polskiej ludności katolickiej. Na terenie cmentarza wśród lip, cisów i tuj zachowały się nieliczne pozostałości po dawnych nagrobkach i mogiłach. Na terenie cmentarza znajduje się kościół pw. Matki Bożej Częstochowskiej poświęcony w 1967 roku, zaadaptowany z wcześniejszej kaplicy pogrzebowej.

Ländlicher Friedhof

Ein Friedhof aus der Wende des 19. zum 20. Jahrhundert, im östlichen Teil des Dorfes außerhalb der Gebäude gelegen. Auf einem rechteckigen Grundriss auf einer Fläche von ca. 0,50 ha angelegt, mit einem Eingang an der Längsseite und einer markierten, vom Eingang zur Kapelle führenden Hauptallee. Nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs war er für Bestattungen der polnischen katholischen Bevölkerung bestimmt. Unter Linden, Eiben und Lebensbäumen sind nur wenige Reste alter Grabsteine und Gräber erhalten geblieben. Auf dem Friedhofsgelände befindet sich auch die 1967 der Muttergottes von Tschenschow (Częstochowa) geweihte Kirche, die früher als Friedhofskapelle diente.

Spis treści

Wstęp	5
Gmina Niegosławice	
Bukowica (<i>Bockwitz</i>)	9
Gościeszowice (<i>Giessmannsdorf</i>)	12
Międzylesie (<i>Walddorf</i>)	17
Mycielin (<i>Metschlau</i>)	19
Niegosławice (<i>Waltersdorf</i>)	23
Nowa Jabłona (<i>Neu Gabel</i>)	32
Nowy Dwór Pustkowie (<i>Neuhof</i>)	37
Przeclaw (<i>Ottendorf</i>)	44
Rudziny (<i>Reuthau</i>)	67
Stara Jabłona (<i>Altgabel</i>)	71
Sucha Dolna (<i>Nieder Zauche</i>)	98
Wilczyce (<i>Wühleisen</i>)	108
Zimna Brzeźnica (<i>Kaltenbriesnitz</i>)	116
Ważniejsza literatura	131

Do tej pory ukazały się:

Cmentarze wyznaniowe do 1945 roku w granicach województwa lubuskiego:

- t. I. Powiat zielonogórski. *Gminy Babimost i Bojadła*, Zielona Góra 2012;
- t. II. Powiat zielonogórski. *Gminy Czerwieńsk i Nowogród Bobrzański*, Zielona Góra 2013;
- t. III. Powiat zielonogórski. *Gminy Kargowa, Sulechów i Trzebiechów*, Zielona Góra 2014;
- t. IV. Powiat zielonogórski. *Gminy Świdnica, Zabór i miasto Zielona Góra*, Zielona Góra 2015;
- t. V. Powiat krośnieński. *Gminy Bobrowice, Bytnica i Dąbie*, Zielona Góra 2016;
- t. VI. Powiat krośnieński. *Gmina Gubin (Bieżyce-Luboszyce)*, Zielona Góra 2017;
- t. VII. Powiat krośnieński. *Gmina Gubin (Łazy-Żytowań)*, Zielona Góra 2017;
- t. VIII. Powiat krośnieński. *Gminy Krosno Odrzańskie i Maszewo*, Zielona Góra 2018;
- t. IX. Powiat wschowski. *Miasto i gmina Wschowa*, Zielona Góra 2019;
- t. X. Powiat wschowski. *Gminy Sława i Szlichtyngowa*, Zielona Góra 2019;
- t. XI. Powiat żarski. *Gminy Brody i Jasień*, Zielona Góra 2020;
- t. XII. Powiat żarski. *Gminy Lipinki Łużyckie, Łęknica, Przewóz i Trzebiel*, Zielona Góra 2020;
- t. XIII. Powiat żarski. *Gminy Lubsko i Tuplice*, Zielona Góra 2020;
- t. XIV. Powiat żarski. *Gmina Żary*, Zielona Góra 2021;
- t. XV. Powiat żagański. *Gminy Brzeźnica, Gozdnicza, Hłowa i Małomice*, Zielona Góra 2021.

Bisher sind erschienen:

Konfessionelle Friedhöfe bis 1945 in den Grenzen der Wojewodschaft Lubuskie:

- Bd. I. Kreis Zielona Góra. *Gemeinden: Babimost und Bojadła*, Zielona Góra 2012;
- Bd. II. Kreis Zielona Góra. *Gemeinden: Czerwieńsk und Nowogród Bobrzański*, Zielona Góra 2013;
- Bd. III. Kreis Zielona Góra. *Gemeinden: Kargowa, Sulechów und Trzebiechów*, Zielona Góra 2014;
- Bd. IV. Kreis Zielona Góra. *Gemeinden: Świdnica, Zabór und die Stadt Zielona Góra*, Zielona Góra 2015;
- Bd. V. Kreis Krosno Odrzańskie. *Gemeinden: Bobrowice, Bytnica und Dąbie*, Zielona Góra 2016;
- Bd. VI. Kreis Krosno Odrzańskie. *Gemeinde Gubin (Bieżyce-Luboszyce)*, Zielona Góra 2017;
- Bd. VII. Kreis Krosno Odrzańskie. *Gemeinde Gubin (Łazy-Żytowań)*, Zielona Góra 2017;
- Bd. VIII. Kreis Krosno Odrzańskie. *Gemeinden: Krosno Odrzańskie und Maszewo*, Zielona Góra 2018;
- Bd. IX. Kreis Wschowa. *Stadt und Gemeinde Wschowa*, Zielona Góra 2019;
- Bd. X. Kreis Wschowa. *Gemeinden: Sława und Szlichtyngowa*, Zielona Góra 2019;
- Bd. XI. Kreis Żary. *Gemeinden: Brody und Jasień*, Zielona Góra 2020;

Bd. XII. *Kreis Żary. Gemeinden: Lipinki Łużyckie, Lęknica, Przewóz und Trzebiel*, Zielona Góra 2020;

Bd. XIII. *Kreis Żary. Gemeinden: Lubsko und Tuplice*, Zielona Góra 2020;

Bd. XIV. *Kreis Żary. Gemeinde Żary*, Zielona Góra 2021;

Bd. XV. *Kreis Żagań. Gemeinden: Brzeźnica, Gozdnicza, Iłowa und Małomice*, Zielona Góra 2021.

TO JEST FRAGMENT KSIĄŻKI
WYDANEJ NAKŁADEM

AGENCJI WYDAWNICZEJ

Z CAŁĄ NASZĄ OFERTĄ WYDAWNICZĄ MOŻNA
ZAPOZNAĆ SIĘ NA STRONIE:

agencjawydawniczapdn.pl

..... OPOWIADAMY O HISTORII MIEJSC, RZECZY I LUDZI

..... DOKUMENTUJEMY, BY OCALIĆ OD ZAPOMNIENIA

..... NASZE KSIĄŻKI DAJĄ WIEDZĘ I REFLEKSJĘ

agencjaPDN
wydawnicza